

КАДЫРАЛИЕВА Б.К., АЛМАНБЕТ КЫЗЫ ЖАҢЫЛ

Ж. Баласагын атындагы КУУ

КАДЫРАЛИЕВА Б.К., АЛМАНБЕТ КЫЗЫ ЖАҢЫЛ

КНУ имени Ж. Баласагын

KADYRALIEVA B.K., ALMANBET KYZY JANYL

KNU named after J. Balasagyn

НАРЫН ОБЛУСУНУН ТУРИСТИК – РЕКРЕАЦИЯЛЫК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

ТУРИСТИЧЕСКО-РЕКРЕАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАРЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

TOURIST AND RECREATIONAL ACTIVITIES OF NARYN REGION

Кыскача мүнөздөмө: Аталган макалада Нарын облусунун туристик-рекреациялык ишмердүүлүгү жана туризмдин өнүгүшүндөгү региондун потенциалы, актуалдуу бир нече маселелери, көйгөйлөрү каралды.

Аннотация: В данной статье рассмотрена туристско-рекреационная деятельность Нарынской области и потенциал региона в развитии туризма, ряд актуальных вопросов и проблем.

Abstract: This article examined the tourism and recreational activities of the Naryn region and the region's potential in the development of tourism, a number of current issues and problems.

Негизги сөздөр: деструктивдүү; рекреация; туруктуу өнүгүү; этнотуризм; экотуризм; брендбук.

Ключевые слова: деструктивный; рекреация; устойчивое развитие; этнотуризм; экотуризм; брендбук.

Keywords: destructive; recreation; tourism; ethnotourism; ecotourism; brand book.

Киришүү. Нарын облусу Кыргызстандагы туристтик жана рекреациялык потенциалы жогору болгон аймактардын бири. Бул аймак өзүнүн табигый байлыктары, уникалдуу географиясы жана маданий мурастары менен туристтерди тарта алат. Нарын облусунун туристтик-рекреациялык ишмердүүлүгү төмөнкү багыттарда өнүгүүгө мүмкүндүк берет: табигый туризм, экологиялык туризм, маданий жана тарыхый туризм, спорттук жана активдүү туризм, саламаттыкты чыңдоо жана ден соолукту калыбына келтирүү.

Максаты. Нарын облусунун туристтик-рекреациялык ишмердүүлүгүнүн максаты – аймактын экономикалык жана социалдык өнүгүүсүн камсыздоо менен табигый жана маданий ресурстарды сактоо,

натыйжалуу пайдалануу аркылуу ички жана эл аралык туризмди өнүктүрүү.

Актуалдуулугу. Нарын облусундагы туристтик-рекреациялык ишмердүүлүк бүгүнкү күндө актуалдуу бир нече себептерден улам өзгөчө мааниге ээ болуп жатат:

1. Жаратылышка болгон кызыгуу. Климаттык өзгөрүүлөр жана

урбанизация адамдарды экологиялык таза жана табигый аймактарды издөөгө түртүп жатат. Нарын облусунун жаратылышы бул талапка жооп берет. Кыргызстанды эл аралык деңгээлде "экотуризмдин борбору" катары таанытууга болгон аракеттерде Нарындын үлүшү чоң.

2. Регионду өнүктүрүү. Нарын облусу экономикалык

жактан салыштырмалуу артта калган аймактардын бири. Туризм бул аймакта жумуш орундарын түзүү, инфраструктураны жакшыртуу жана жергиликтүү ишкердикти өнүктүрүү үчүн чоң мүмкүнчүлүктөрдү берет. Туристтик агымдарды көбөйтүү менен жергиликтүү өндүрүмдөргө (килемдер, кол өнөрчүлүк буюмдары, эт жана сүт азыктары) да суроо-талап өсөт.

3. Эл аралык байланыштарды бекемдөө. Кыргызстанга келген туристтердин көбү табигый жана тарыхый жерлерге кызыгат. Нарын облусу эл аралык туризмдин маанилүү бөлүгүнө айланууда, айрыкча Жибек жолу менен байланышкан тарыхый жайлардын эсебинен.

4. Уникалдуулукту сактоо. Нарын облусунда көчмөндөрдүн маданияты, байыркы тарыхый объекттер жана өзгөчө экосистемалар бар. Туризмди өнүктүрүү бул баалуулуктарды сактоого жана аларды жайылтууга жардам берет.

5. Инфраструктуранын өнүгүшү жана инвестициялар. Жакынкы жылдарда Нарынга байланышкан туристтик объектилердин жана жолдордун курулушу боюнча долбоорлор ишке ашууда. Бул туризмди өнүктүрүү үчүн ыңгайлуу шарттарды түзөт.

6. Климаттын өзгөрүшү жана кыдыруучулук. Климаттык туруктуулукка байланыштуу көптөгөн туристтер таза жана экологиялык аймактарды тандоодо. Нарын облусу таза абасы жана кыштын узактыгы менен активдүү туризмдин борборуна айланып келет.

Нарын облусу – экологиялык, маданий-таанып билүү, окуялуу жана спорттук туризмди өнүктүрүү үчүн келечектүү регион.

Нарын облусу Кыргызстандын эн кооз жана табигый байлыктарга бай аймактарынын бири. Ал өзүнүн уникалдуу жаратылышы, тарыхый эстеликтери жана маданий өзгөчөлүктөрү менен туристтерди өзүнө тартат. Нарын облусунун туристтик потенциалы төмөнкү багыттарда байкалат:

1. Табигый кооз жерлер

Соң-Көл: Теңиз деңгээлинен 3016 метр бийиктикте жайгашкан, Кыргызстандагы эн ири жана кооз көлдөрдүн бири. Бул жерде боз үйлөрдө жашап, улуттук тамактардан даам татууга болот.

Таш-Рабат: 15-кылымга таандык таштан курулган кербен сарай. Жибек Жолунун маанилүү тарыхый эстелиги.

Кара-Кужур өрөөнү: Жаратылышы кол тийбеген, сейилдөө жана тоого чыгуу үчүн идеалдуу жер (2870 м).

Көл-Суу: Бийик тоолуу көл, уникалдуу пейзажи жана жаратылышы менен туристтерди өзүнө тартат (3514 м).

2. Экстремалдык жана тоо туризми

Нарын облусунун тоолору альпинизм, жөө жүрүш жана тоо велосипеддери үчүн идеалдуу. Аймакта сейилдөө, альпинисттик маршруттарды түзүүгө болот.

3. Маданий жана тарыхый туризм

Таш-Рабат: Уникалдуу тарыхый кербен сарай.

Кыргызстандын көчмөн маданияты менен таанышуу үчүн жергиликтүү айылдарга жана боз үй лагерлерине барууга болот.

4. Жаратылыш парктары жана жаныбарлар дүйнөсү

Нарын мамлекеттик коругу: Жапайы жаныбарларды, анын ичинде илбирс жана аркар сыяктуу сейрек кездешкен жаныбарларды көрүүгө мүмкүнчүлүк бар.

Соң-Көлдүн өрөөндөрү: Пейзаждары жана куштардын түрлөрү менен белгилүү.

5. Салттуу жана этнотуризм

Жергиликтүү калктын көчмөн маданияты жана турмушу менен таанышуу үчүн боз үйлөрдө жашоо, улуттук оюндарды көрүү (көк бөрү, ордо) жана кыргыз тамактарын татуу сунушталат.

6. Гастрономиялык туризм

Улуттук тамактар: куурдак, бешбармак, боорсок, чучук сыяктуу тамактарды жеринен даам татуу.

Нарын облусу туристтерге ар кыл тажрыйба тартуулайт: табигый кооздук, тоо туризми, маданий иш-чаралар жана жайкы активдүүлүк үчүн эң сонун шарттар. Туризмди өнүктүрүү үчүн жолдорду жакшыртуу, инфраструктураны түзүү жана тейлөөнү көтөрүү зарыл [3].

Нарын облусу боюнча туристтердин келүүлөрүнүн жалпы саны 2022-жылы 34516 кишини түзсө, 2023-жылы 102521 түзгөн. Бул туристтердин 2022-жылга салыштырмалуу үч эсе көп келгендигин түшүндүрөт. Туристтердин жашоосу жана аларга ыңгайлуу шарттарды түзүү үчүн 46 мейманкана жана мейманкана үйлөрү иштейт. Нарын облусу боюнча менчиктин түрлөрү жана аймактар боюнча туризм ишканалары, уюмдары жана мекемелеринин саны 149ду түзөт [5].

Туризм чөйрөсүндө 600дөн ашык адам алектенет, анын ичинен мейманкана бизнесинде 250дөн ашык адам иштейт, анын ичинде боз үйлөрдө туристтик кызматтарды көрсөткөн жеке ишкерлер иштешет, ресторан бизнесинде 300дөн ашуун адам алектенет. Туристтик кызмат көрсөтүүнүн көлөмү 2024-жыл 2023-жылга караганда 25% өскөн. Бул туризмдин өнүгүү жолундагы өсүштү көрсөтөт [4].

Туризмди өнүктүрүү боюнча негизги көйгөйлөр төмөнкүлөр болуп саналат:

- айыл калкынын туризм ишине начар тартылышы;
- туристтерди тейлөө чөйрөсүндө алектенген кадрлардын кесиптик даярдыгынын начардыгы;
- колдонуудагы инфратүзүм жана транспорттук система активдүү өнүгүп жаткан туризмдин керектөөлөрүнө жооп бере албайт;
- туризмдин адистештирилген түрлөрүнүн начар өнүгүүсү;
- туристтик маршруттардын жоктугу.

Кыргыз Республикасынын өкмөтү сыяктуу эле ар бир административдик бирдик жана муниципалдык бирикмелер туруктуу өнүгүүнүн өздүк стратегияларын иштеп чыккан. Аталган стратегиялар жана пландар

калктын жашоо деңгээли жана бир катар деструктивдүү маселелерди козгогон проблемаларды жоюуга, экономика, социалдык тармактарды өнүктүрүү жана жашоо-деңгээлди камсыздоочу маанилүү системалардын үзгүлтүксүз кызмат кылуусун камсыздоого багытталган.

Нарын облусунун туристтик-рекреациялык ишмердүүлүгү – бул облус аймагындагы табигый, маданий, жана тарыхый ресурстарды пайдалануу менен туризмди өнүктүрүүгө багытталган иш-чаралардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн жыйындысы. Нарын облусу – Кыргызстандагы эң кооз жана өзгөчө табигый ландшафттары менен айырмаланган региондордун бири. Ал туристтер үчүн уникалдуу шарттарды сунуштайт.

Табигый потенциал.

1. Тоо системалары: Нарын облусунун аймагы Теңир-Тоо тоо системасынын бир бөлүгү. Бул аймакта бийик тоолуу пейзаждар, мөңгүлөр, альп тоо жайлоолору, өрөөндөр жана капчыгайлар бар.

2. Ири көлдөр: Соң-Көл – туристтер үчүн жайкы эс алуу, ат чабыш, балык уулоо, жана боз үй туризми үчүн популярдуу жер. Чатыр-Көл – жаратылыш сүйүүчүлөр үчүн өзгөчө жана тынч аймак.

3. Уникалдуу коруктар: Нарын мамлекеттик жаратылыш коругу – сейрек кездешүүчү жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсү менен белгилүү.

Бул жерлерде жаратылыш туризм (экотуризм) өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрү зор.

4. Климаттык шарттар: Нарындын бийик тоолуу климаты лыжа спорту жана кышкы туризм үчүн ыңгайлуу.

Тарыхый жана маданий мурастар

1. Таш-Рабат кербен-сарайы: Улуу Жибек жолунда жайгашкан уникалдуу архитектуралык эстелик. Туристтер бул жерде тарыхый атмосфераны сезе алышат.

2. Кочкор жана Ат-Башы өрөөндөрү: Бул аймактарда улуттук маданиятты тааныткан кол өнөрчүлүк борборлору жайгашкан.

3. Салттуу маданият жана жашоо образы: Боз үйлөрдө жашоо, улуттук тамак-

аштар, жана ат үстүндөгү оюндар туристтерди өзгөчө таасирлентип келет.

Туристтик ишмердүүлүктүн түрлөрү.

1. Экологиялык туризм: Жаратылыш парк жана коруктарды кыдыруу. Альпинизм жана тоо жүрүштөрү (трекинг).

2. Маданий туризм: Улуу Жибек жолу менен байланышкан объекттерди көрүү. Кол өнөрчүлүк көргөзмөлөрүнө катышуу.

3. Кышкы туризм: Лыжа базалары жана кышкы спорттук иш-чаралар.

4. Этнотуризм: Кыргыз элинин каада-салтын жана күнүмдүк турмушун таанып-билүү [2].

Кыйынчылыктар. Туристтик инфраструктуранын жетишсиздиги, жолдордун жана байланыш системаларынын начарлыгы, промоциялык иш-чаралардын аздыгы, туристтик объекттер жана туристтик маршруттар үчүн навигациянын GPS-системасынын жоктугу, чет тилдердеги географиялык көрсөткүчтөрдүн жоктугу [1].

Келечеги. Азыркы учурда туризм дүйнөлүк экономиканын тез өнүгүп келаткан секторлорунун бири болуп саналат. Туризм бюджеттерди толтуруу, региондук өнүктүрүүгө көмөктөшүү жана жергиликтүү калктын социалдык-экономикалык абалын жакшыртуу менен, дүйнөнүн көп мамлекеттеринде маанилүү экономикалык ролду ойнойт. Эгерде, эл аралык жана жергиликтүү туристтерди тартуу үчүн жаңы маршруттарды иштеп чыгуу, экологиялык таза туризмди өнүктүрүү, жергиликтүү калкты туризм тармагында ишке тартуу, облустун туристтик брендин (брендбук) жайылтуу, жеке коопсуздукту, сапаттуу медициналык сервисти жана жер-жерлердеги сапаттуу тейлөөнү камсыз кылуу региондун өнүгүү мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатууга алып келет [2].

Жыйынтык. Нарын облусу өзүнүн табигый жана маданий байлыктары менен чоң туристтик потенциалга ээ. Эгерде инфраструктураны жакшыртып, активдүү жарнамалоо иш-чараларын уюштурса, бул аймак Кыргызстандагы эң популярдуу туристтик багыттардын бирине айланат.

Колдонулган адабияттар

1. КРнын Өкмөтүнүн 2019-2023-жылдарга туризм чөйрөсүн өнүктүрүү программасы. <https://cbd.minjust.gov.kg/12943/edition/925740/kg>.
2. Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы, Бишкек, ноябрь 2018 г.
3. Нарын облусун 2022-2026-жылдарга өнүктүрүү программасы. - Нарын, 2022.
4. Нарын облусунун социалдык-экономикалык абалы. Нарын, Нарын облустук статистика башкармалыгы, 2024.
5. Национальный статистический сборник «Туризм в Кыргызской Республике» дата публикации: 21.08.2024 г.

Рецензент: г.и.д., профессордун м.а. Акматов Р.Т.